

**การส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนตามแนวพุทธ
ในโรงเรียนชินรอสวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร***
**THE PROMOTION OF YOUTH CITIZENSHIP ACCORDING TO BUDDHIST
PRINCIPLES AT CHINOROS WITTAYALAI SCHOOL, BANGKOK**

พระศุภวัฒน์ สุภาวตฺตโน (พัฒน์โชติ)¹ และ พระมหาชินกร สุจิตฺโต (ทองดี)²

PhraSuphawat Suphavaddhano (Phattanachot)¹ and PhramahaChinnakorn Sucitto (Thongdee)²

¹⁻²มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

¹⁻²Mahamakut Buddhist University, Thailand

Corresponding Author's Email: supwat.pat@student.mbu.ac.th

วันที่รับบทความ : 24 มีนาคม 2569; วันที่แก้ไขบทความ 14 เมษายน 2569; วันที่ตอบรับบทความ : 16 เมษายน 2569

Received 24 March 2026; Revised 14 April 2026; Accepted 16 April 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนในโรงเรียนชินรอสวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร 2) ศึกษาการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชน และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนตามแนวพุทธให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน การวิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 25 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ข้อมูลที่ได้ถูกวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content

Citation:

* พระศุภวัฒน์ สุภาวตฺตโน (พัฒน์โชติ) และ พระมหาชินกร สุจิตฺโต (ทองดี). (2569). การส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนตามแนวพุทธในโรงเรียนชินรอสวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร.

วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 4(4), 570-586.

PhraSuphawat Suphavaddhano (Phattanachot) and PhramahaChinnakorn Sucitto (Thongdee). (2026).

The Promotion Of Youth Citizenship According Tobuddhist Principles At Chinoros Wittayalai School, Bangkok. Modern Academic Development and Promotion Journal, 4(4), 570-586.;

DOI: <https://doi.org/10.>

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/>

Analysis) และการวิเคราะห์แบบสามเส้า (Triangulation Analysis) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

1) ด้านสภาพการส่งเสริมความเป็นพลเมือง โรงเรียนชินรอสวิทยาลัยมีการดำเนินการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนอย่างเป็นระบบ โดยครอบคลุมทั้งในระดับการกำหนดนโยบายสถานศึกษา การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการส่งเสริมการปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง 2) ด้านการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พบกระบวนการบูรณาการผ่านกรอบ 3 มิติ ได้แก่ มิติความเป็นพลเมือง มิติหลักพุทธธรรม และมิติกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งส่งผลเชิงบวกต่อการพัฒนาคุณลักษณะด้านวินัย ความรับผิดชอบ จิตสาธารณะ และความสามารถในการคิดวิเคราะห์เชิงจริยธรรมของเยาวชน 3) แนวทางการพัฒนาการส่งเสริมความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธให้ยั่งยืน ควรมีการกำหนดยุทธศาสตร์ระยะยาวที่มีตัวชี้วัดความเป็นพลเมืองอย่างชัดเจน ควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงคุณธรรม และการออกแบบเส้นทางการพัฒนาทักษะพลเมืองตามช่วงวัย เพื่อให้สามารถประเมินผลได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

คำสำคัญ: การส่งเสริม, พลเมือง, เยาวชน, แนวพุทธ, โรงเรียนชินรอสวิทยาลัย

Abstract

This research aimed to: 1) to examine the current conditions of promoting youth citizenship at Chinoros Wittayalai School, Bangkok; 2) to investigate the integration of Buddhist principles in promoting youth citizenship; and 3) to propose systematic and sustainable guidelines for enhancing youth citizenship according to Buddhist principles. Data were collected through in-depth interviews with 25 key informants, including school administrators, teachers, and upper secondary school students. The data were analyzed using content analysis and triangulation techniques to ensure credibility and validity.

The results of research were found that:

1) Regarding the status of civic promotion: Chinorot Wittayalai School has systematically implemented civic promotion for youth, covering school policy

levels, learning activity management, and the continuous promotion of daily practices. 2) Regarding the integration of Buddhist principles: The integration process is conducted through a three-dimensional framework consisting of the civic dimension, the Buddhist Dhamma dimension, and the participatory learning process dimension. This integration positively impacts the development of students' discipline, responsibility, public mind, and ethical analytical thinking skills. 3) Regarding the guidelines for sustainable Buddhist-based civic promotion: It is recommended to establish long-term strategies with clear civic indicators, enhance teachers' potential in moral-based learning management, and design civic skill development pathways tailored to different age groups to ensure concrete and sustainable evaluation.

Keywords: Promotion, Citizenship, Youth, Buddhist Approach, Chinoro Wittayalai School

บทนำ

ในปัจจุบัน โลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและซับซ้อนในหลายมิติ เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนาอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (AI) เทคโนโลยีเหล่านี้ได้สร้างผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนอย่างสิ้นเชิงและเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม และแม้ว่าจะทำให้เกิดโอกาสใหม่ ๆ แต่ก็ยังมาพร้อมกับความท้าทายทางจริยธรรมและการขาดจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม ในประเทศไทย เยาวชนถือเป็น “ทุนมนุษย์” ที่มีความสำคัญสูงสุดในการพัฒนาประเทศ แต่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคดิจิทัลนี้กลับนำไปสู่ปัญหาการขาดจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และการเพิ่มสำคัญกับความสำเร็จส่วนตัวมากกว่าความดีส่วนรวม ตามรายงานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2566) พบว่าเยาวชนจำนวนมากขาดจิตสำนึกในการทำหน้าที่พลเมืองของตนเอง ซึ่งส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมในสังคม การขาดทักษะการคิดเชิงจริยธรรมและการมีจิตสาธารณะ (Ethical Reasoning และ Public Mind) ทำให้เยาวชนไม่สามารถทำหน้าที่ของพลเมืองที่ดีในสังคมได้ในแง่ของการศึกษาผลกระทบจากการขาดจิตสำนึกเชิงคุณธรรมนี้ ผลลัพธ์จากการศึกษาโดย

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2567) รายงานว่าเยาวชนไทยเพียงร้อยละ 35 เข้าใจบทบาทของตนเองในฐานะพลเมืองและร้อยละ 40 เห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนยังขาดทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการตัดสินใจที่ดี ซึ่งจำเป็นต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองที่มีคุณธรรม

การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นพลเมืองที่ดีในเยาวชนต้องมองทั้งในแง่ของการศึกษาและสังคม โดย Heater (2004) และ Hoskins & Kerr (2012) ได้กล่าวถึงการเป็นพลเมืองที่ดีในแง่ของการเข้าใจสิทธิหน้าที่ และมีจิตสาธารณะ ซึ่งหมายความว่าเยาวชนไม่เพียงแต่ต้องรู้จักการปฏิบัติตามกฎหมายหรือใช้สิทธิเลือกตั้ง แต่ยังต้องมีความสามารถในการตัดสินใจในเรื่องของความดีความชั่ว รู้จักแยกแยะ และมีความรับผิดชอบต่อสังคม ในหลายประเทศรวมถึงประเทศไทย การศึกษาโดยส่วนใหญ่เน้นการเรียนรู้ทางทฤษฎีและการเตรียมความรู้ให้เยาวชนมีความเชี่ยวชาญในวิชาการต่าง ๆ โดยไม่ค่อยเน้นการพัฒนา “จิตสำนึกเชิงคุณธรรม” ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาความเป็นพลเมืองที่ดีในสังคม แนวทางการศึกษาในปัจจุบันจึงยังขาดการพัฒนาทักษะการคิดเชิงจริยธรรม (Ethical Reasoning) ที่จะช่วยเสริมสร้างการตัดสินใจที่มีความรับผิดชอบและสอดคล้องกับหลักการของพลเมืองที่ดี ในขณะเดียวกัน หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ตามหลักพุทธศาสนา ได้เสนอแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองที่ดีจากภายใน โดยการฝึกฝนตนเองในด้านศีล สมาธิ และปัญญา การฝึกศีลช่วยให้เกิดความรับผิดชอบต่อในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นและการไม่เบียดเบียน ในขณะที่สมาธิช่วยพัฒนาให้เยาวชนมีสติ รู้เท่าทันอารมณ์ และการปัญญาช่วยให้เยาวชนสามารถแยกแยะความดีความชั่วได้อย่างมีเหตุผลและมีมโนธรรมที่ดี

การขาดจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อและการขาดการมีส่วนร่วมของเยาวชนในสังคมทำให้เกิดปัญหาหลายประการ เช่น ความเฉื่อยชาในการทำหน้าที่พลเมือง ความเห็นแก่ตัว และการขาดการสร้างสรรค์สิ่งดีให้กับสังคม ดังนั้นการส่งเสริมเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการทำหน้าที่พลเมืองที่ดีจึงเป็นสิ่งสำคัญและเร่งด่วน เพื่อให้เยาวชนเติบโตเป็นผู้ที่มีจิตสำนึกสูง มีความรับผิดชอบต่อสังคม และมีความสามารถในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่ซับซ้อนในยุคดิจิทัลนี้ ในแง่ของการศึกษาพุทธศาสนา หลักไตรสิกขา เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาทางจิตใจและการมีคุณธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเสริมสร้าง ศีล (Moral Development) ให้เยาวชนมีคุณธรรมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น การพัฒนา สมาธิ (Mental Development) ทำให้เยาวชนสามารถควบคุมอารมณ์และมีสติในการตัดสินใจที่ดี และ ปัญญา (Intellectual

Development) ช่วยให้พวกเขาสามารถตัดสินใจอย่างมีเหตุผลและแยกแยะความดีจากความชั่วได้อย่างชัดเจน ซึ่งการสร้างพลเมืองที่ดีตามแนวทางพุทธศาสนาไม่เพียงแต่ส่งผลให้เยาวชนเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณธรรม แต่ยังช่วยให้สังคมมีความร่วมมือและสันติสุข (สังคหวัตถุ 4) และการส่งเสริมจิตสำนึกแห่งมนุษยธรรมตามหลัก พรหมวิหาร 4 ยังช่วยให้เยาวชนมีความเมตตาและการเคารพผู้อื่น ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญของพลเมืองที่ดีในสังคม

โรงเรียนชินโรสวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร เป็นตัวอย่างสำคัญของสถานศึกษาที่มีการบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ากับการพัฒนาคุณลักษณะของเยาวชนอย่างต่อเนื่อง โรงเรียนแห่งนี้มีปรัชญาการจัดการศึกษาที่มุ่งพัฒนานักเรียนให้เป็น “คนดี มีคุณธรรม และรับผิดชอบต่อสังคม” โดยใช้หลักธรรมเป็นกรอบในการจัดกิจกรรม เช่น การสวดมนต์ประจำวัน การบวชนกขัมมะ การอบรมคุณธรรมจริยธรรม และการจัดกิจกรรมจิตอาสาในชุมชน (วัชรพล, 2563) นอกจากนี้ โรงเรียนยังมีโครงการ “วันพุทธสีขาว” ที่เน้นให้เยาวชนแต่งกายเรียบร้อยและประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรมในชีวิตประจำวัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของโรงเรียนในการสร้างพลเมืองที่ดีตามแนวทางพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาภายในโรงเรียนชินโรสวิทยาลัย พบว่าการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวยังคงประสบปัญหาหลายประการ (พาณิชย์, 2565) นอกจากนี้ กิจกรรมบางส่วนยังคงอยู่ในรูปแบบของ “การรับฟัง” มากกว่า “การลงมือปฏิบัติ” ส่งผลให้เยาวชนจำนวนหนึ่งเข้าใจหลักธรรมเพียงในเชิงทฤษฎี แต่ไม่สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ (เจนจิรา, 2564) ปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนถึงความจำเป็นในการศึกษารูปแบบและกระบวนการ “การส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนตามแนวพุทธ” อย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถออกแบบแนวทางการพัฒนาที่มีความยั่งยืนมากขึ้น การวิจัยในครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาทั้งในเชิงสภาพปัจจุบัน (Current Situation) ปัจจัยที่เอื้อต่อหรือเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน (Influencing Factors) และแนวทางพัฒนาที่เหมาะสม (Development Guidelines) โดยใช้กรอบแนวคิดจากทฤษฎีการศึกษาพุทธศาสนาและทฤษฎีการศึกษาพลเมืองมาผสมผสานกัน เพื่อให้เกิด “โมเดลการส่งเสริมความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธ” ที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในสถานศึกษาไทย ในเชิงทฤษฎี การศึกษานี้มีความสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เชื่อมโยงระหว่าง “จิตสำนึกทางศีลธรรม” และ “พฤติกรรมพลเมือง” ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่องค์การยูเนสโก (UNESCO, 2023) ให้ความสำคัญ โดยเฉพาะการสร้าง “คนดีที่มีปัญญาและรับผิดชอบต่อสังคม” ขณะเดียวกัน ในเชิงปฏิบัติ ผลการศึกษาจะช่วยให้โรงเรียนชินโรสวิทยาลัยสามารถนำไปปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมพุทธศาสนาให้เกิดผลลัพธ์เชิงคุณธรรม

และจิตสำนึกที่ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังสามารถเป็นต้นแบบให้สถานศึกษาอื่น ๆ ในประเทศไทยนำไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพตามแนวทางพุทธศาสนา ซึ่งการส่งเสริมความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธจึงไม่เพียงแต่เป็นการพัฒนาคุณธรรมส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็น “การสร้างทุนทางสังคม (Social Capital)” ที่ช่วยเสริมสร้างสังคมให้มีความสามัคคี มีความเข้าใจ และมีความรับผิดชอบร่วมกันในระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก (2541) ที่ว่า “การพัฒนาคนให้เป็นคนดี คือพื้นฐานของการพัฒนาชาติที่ยั่งยืน” งานวิจัยนี้จึงเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยเติมเต็มช่องว่างของระบบการศึกษาไทยให้สมบูรณ์ โดยเน้นการสร้างเยาวชนที่มีคุณธรรม มีสติปัญญา และสามารถดำรงตนเป็นพลเมืองที่ดีตามแนวทางพุทธศาสนาได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนตามแนวพุทธในโรงเรียนชินโรสวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อวิเคราะห์การส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนตามแนวพุทธในโรงเรียนชินโรสวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
3. เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนตามแนวพุทธในโรงเรียนชินโรสวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่องการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนตามแนวพุทธในโรงเรียนชินโรสวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร มีการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็นแนวคิดและทฤษฎีสำคัญ ดังนี้

แนวคิดเรื่องความเป็นพลเมืองของ (Derek Heater Citizenship Concept)

Derek Heater อธิบายว่าความเป็นพลเมืองไม่ได้หมายถึงเพียงการมีสถานะตามกฎหมาย แต่เป็นแนวคิดที่มีองค์ประกอบสลับซับซ้อน 5 มิติ ได้แก่ มิติด้านอัตลักษณ์ที่สร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม, มิติด้านสิทธิและมิติด้านหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติสอดคล้องกัน, มิติด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ และมิติด้านความรู้เท่าทันทางการเมืองและจริยธรรม โดย Derek Heater เน้นย้ำถึง “ความเป็นพลเมืองหลายระดับ” ที่ขยายจากขอบเขตท้องถิ่น

ไปสู่ระดับประเทศและระดับสากล นอกจากนี้ เรายังให้ความสำคัญกับการศึกษาว่าเป็นเครื่องมือหลักในการปลูกฝังจิตสำนึก เพื่อให้บุคคลเปลี่ยนจากผู้รับสิทธิไปสู่การเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมอย่างแท้จริง

แนวคิดเรื่องความเป็นพลเมืองเชิงพุทธ (Buddhist Citizenship Concept)

ความเป็นพลเมืองเชิงพุทธ คือการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างพื้นฐานทางจริยธรรมและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข โดยมีรากฐานสำคัญจาก หลักไตรสิกขาที่เน้นการพัฒนาจากภายในสู่ภายนอก ประกอบด้วย ศีล คือการฝึกฝนพฤติกรรมให้มีระเบียบวินัยและรับผิดชอบต่อการกระทำของตน สมาธิ คือการฝึกจิตให้มีสติปัญญาเท่าทันอารมณ์และความเปลี่ยนแปลงและปัญญา คือความสามารถในการแยกแยะผิดชอบชั่วดีอย่างมีเหตุผล ความเป็นพลเมืองในมิตินี้จึงก้าวข้ามเพียงการปฏิบัติตามกฎหมายรัฐ ไปสู่การมีจิตสำนึกแห่ง พรหมวิหาร 4 ที่เปี่ยมด้วยความเมตตาและเคารพผู้อื่น พร้อมทั้งใช้หลัก สังคหวัตถุ 4 เป็นเครื่องมือในการประสานความร่วมมือและเกื้อกูลสังคม อันจะนำไปสู่การเป็นพลเมืองที่เปี่ยมด้วยคุณภาพและมโนธรรมอย่างยั่งยืน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่าการพัฒนาความเป็นพลเมืองในมิติพุทธศาสนาเน้นการบูรณาการหลักไตรสิกขาเพื่อสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม โดยงานวิจัยส่วนใหญ่ระบุว่า การเรียนรู้เพียงทฤษฎีไม่เพียงพอต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม แต่ต้องอาศัยการลงมือปฏิบัติผ่านกิจกรรมจิตอาสา และการฝึกสติเพื่อสร้างทักษะการคิดเชิงจริยธรรม สอดคล้องกับแนวคิดสากลที่มุ่งเน้นการสร้างพลเมืองที่ตื่นรู้และมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น นอกจากนี้ ผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่าปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาและการเป็นต้นแบบของครูมีผลอย่างมากต่อการปลูกฝังคุณธรรมที่ยั่งยืนในตัวเยาวชน

สรุปการทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธต้องอาศัยหลักไตรสิกขาเพื่อหล่อหลอมจริยธรรมจากภายในสู่พฤติกรรมภายนอก โดยเน้นการฝึกสติและลงมือปฏิบัติจริงมากกว่าการเรียนรู้ทางทฤษฎีเพื่อให้เกิดจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยมีสถานศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการขัดเกลาและเปลี่ยนผ่านความรู้สู่การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รายละเอียดการดำเนินการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยบรรลุตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และดำเนินงานเป็นไปอย่างมีระบบระเบียบ และประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงกำหนดรายละเอียดการดำเนินการวิจัยไว้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การจัดเตรียมโครงร่างงานวิจัย โดยเริ่มจากการตั้งชื่อเรื่อง การศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา คำถามของการวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย สมมติฐานของการวิจัย ขอบเขตของการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย และศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดทำโครงร่างงานวิจัย และนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอคำปรึกษา คำแนะนำ และความเห็นชอบในการจัดทำโครงร่างการวิจัย พร้อมรับข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขให้งานสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จากนั้นดำเนินการเสนอโครงร่างการวิจัยเพื่อขออนุมัติจากบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ขั้นตอนที่ 2 สำหรับเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยต้องดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open ended Form) โดยเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของเครื่องมือ และนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อหาค่า CVI เมื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของเครื่องมือให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นแล้ว จึงนำเครื่องมือที่สร้างไปลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

ในส่วนของการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Depth Interview) ด้วยแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามารถตอบได้ตามความสมัครใจและสะดวกใจ โดยผู้วิจัยสัมภาษณ์อย่างเป็นธรรมชาติและเป็นกันเองโดยการสนทนากัน เพื่อหลีกเลี่ยงความรู้สึกของผู้ถูกสัมภาษณ์เหมือนถูกบังคับให้ตอบคำถาม ทั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการบันทึกทุกเรื่องที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ให้ ข้อมูลโดยตรง สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นจากการขอเข้าพบเพื่อพูดคุยและอธิบายถึงวัตถุประสงค์ในการทำวิจัย ให้กับผู้ถูกสัมภาษณ์ได้ทราบ และชี้แจงถึงความสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ที่จะกลับมาเป็นประโยชน์และมีคุณค่าต่อการนำไปใช้ในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนตามแนวพุทธในโรงเรียนชินโรสวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร ต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การรายงานผลการวิจัยในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ จะใช้ข้อมูลและเก็บข้อมูลเป็นหลักจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Depth Interview) จากนั้นจึงนำเอา

ข้อเท็จจริงที่ได้มาการเปรียบเทียบ ข้อค้นพบ (Finding) ของปรากฏการณ์ที่ทำการศึกษา (Phenomenon) จากแหล่งและมุมมองที่แตกต่างกัน เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือ (Credibility, validity) ของข้อมูลหรือสิ่งที่ค้นพบ ดังนั้น ข้อมูลที่ได้จึงเป็นลักษณะเชิงพรรณนาตามข้อเท็จจริงและปรากฏการณ์ที่พบ ซึ่งข้อมูลส่วนใหญ่จึงไม่อยู่ในลักษณะของตัวเลข

เมื่อจัดทำร่างรายงานการวิจัยสำเร็จแล้ว จึงเสนออาจารย์ที่ปรึกษาและคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ปรับปรุง แก้ไขข้อบกพร่องตามที่คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์เสนอแนะ แล้วจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ส่งบัณฑิตศึกษา เพื่อขออนุมัติเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

2. กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยใช้วิธีการกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ บุคลากรในสถานศึกษาและนักเรียนในโรงเรียนชินโรสวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนตามแนวพุทธในโรงเรียนชินโรสวิทยาลัย กรุงเทพมหานครแบ่งได้ 3 กลุ่มหลัก รวมทั้งสิ้น 25 คน

3. เครื่องมือการวิจัยและคุณภาพของเครื่องมือ

ขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ (In-Depth Interview)

1) ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์ในการวิจัย โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนตามแนวพุทธในโรงเรียนชินโรสวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร

2) วิเคราะห์ลักษณะข้อมูลที่ต้องการจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยแล้วกำหนดเป็นโครงสร้างของเครื่องมือ

3) สร้างแบบสัมภาษณ์จากกรอบแนวคิด และคำนิยามศัพท์ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 5 ส่วน

ขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์

นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วไปหาคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ ดังนี้

1) ผู้วิจัยทำการหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องและความครอบคลุมของเนื้อหาที่ต้องการศึกษา จำนวน 5 รูป/ท่าน

2) การพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญเพื่อหาค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหา (Content Validity index : CVI) ใช้เกณฑ์ความเห็นสอดคล้องกัน และการยอมรับของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีค่า

CVI 0.80 ขึ้นไป เกณฑ์การให้ค่าคะแนน คือ แบบประเมินผลนี้เป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) จำนวน 4 ข้อ คำตอบมี 4 ระดับ โดยมีเกณฑ์การประเมิน ดังนี้

4	หมายถึง	มีความสอดคล้องมาก
3	หมายถึง	ค่อนข้างมีความสอดคล้อง
2	หมายถึง	มีความสอดคล้องบางส่วน
1	หมายถึง	ไม่มีความสอดคล้อง

ในการหาค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหา (Content Validity index : CVI) จากผลการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ ข้อคำถามแต่ละข้อต้องได้ค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหาโดยใช้เกณฑ์ความเห็นสอดคล้อง และการยอมรับของผู้เชี่ยวชาญ มีค่าความสอดคล้องรายข้อ I-CVI ไม่ต่ำกว่า 0.80 และมีค่าค่าความสอดคล้องทั้งฉบับ (S-CVI) ไม่ต่ำกว่า 0.80

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยได้มีการนำข้อมูลจากเทปบันทึกเสียงจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาจดบันทึกทั้งหมด 25 คน จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดของแต่ละกลุ่มมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และการวิเคราะห์แบบสามเส้า (Triangulation Analysis) โดยการวิเคราะห์จัดประเภทของข้อมูล และได้จัดหมวดหมู่ในประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้

โดยผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย

1) ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการถอดความข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Transcription Process) จากนั้นจำแนกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ออกเป็นหัวข้อหลัก (Themes) ตามกรอบแนวคิดของงานวิจัย

2) การสังเคราะห์ข้อมูล (Data Synthesis) โดยการวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างระหว่างความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์สอดคล้องหรือขัดแย้งกับข้อมูลจากเอกสารที่ศึกษา จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาจัดทำความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยด้วยรูปแบบตาราง

3) การวิเคราะห์แบบสามเส้า (Triangulation Analysis) โดยวิเคราะห์ความแม่นยำของผลการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของข้อมูลหรือวิธีการวิเคราะห์ที่ต่างกันไปเพื่อยืนยันข้อค้นพบ ใน 4 มิติ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนตามแนวพุทธในโรงเรียนชินโรสวิทยาลัย ผลการวิเคราะห์พบว่า โรงเรียนมีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิดไตรสิกขาอย่างชัดเจน โดยในมิติของ ศีล ปรากฏผ่านการกำหนดวินัย กฎระเบียบ และกิจกรรมจิตอาสา ซึ่งสะท้อนการพัฒนาด้านความรับผิดชอบและจิตสำนึกต่อส่วนรวม ในมิติของ สมานี ปรากฏผ่านกิจกรรมสวดมนต์ นั่งสมาธิ และการฝึกสติ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางอารมณ์ และการควบคุมตนเองของเยาวชน ส่วนในมิติของ ปัญญา ปรากฏผ่านการเรียนรู้เชิงวิเคราะห์ การอภิปราย และการเชื่อมโยงหลักธรรมกับสถานการณ์จริง เมื่อพิจารณาตามแนวคิดความเป็นพลเมือง พบว่า การส่งเสริมดังกล่าวมีลักษณะทั้งด้านความรับผิดชอบต่อหน้าที่ (Civic Responsibility) และ การมีส่วนร่วมทางสังคม (Social Participation) ซึ่งเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงหลักพุทธธรรมกับการดำรงชีวิตในสังคม

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษากระบวนการและกลไกที่ใช้ในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธ ผลการวิเคราะห์พบว่า กลไกสำคัญที่ทำให้การส่งเสริมเกิดผล ได้แก่ การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการดูแลนักเรียน และการใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงหลักธรรมกับประสบการณ์จริง หลัก เมตตาและกรุณา ถูกใช้เป็นแนวทางในการจัดการพฤติกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ส่งผลให้บรรยากาศโรงเรียนมีความสงบและลดความขัดแย้ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดพลเมืองในมิติความเคารพและการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย ขณะเดียวกัน การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เช่น การอภิปราย โครงการ และกิจกรรมจิตอาสา ทำหน้าที่เป็น “กลไกเชื่อม” ระหว่างหลักธรรมกับพฤติกรรมพลเมือง ทำให้การพัฒนาความเป็นพลเมืองมิได้เกิดจากการสอนเชิงบรรยายเท่านั้น แต่เกิดจากประสบการณ์ตรงและการสะท้อนตนเอง ผลการศึกษาจึงสะท้อนว่า กลไกการส่งเสริมความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธในโรงเรียนมีลักษณะเป็นกระบวนการทางการศึกษาเชิงคุณค่า (Value-based Education) ที่ผสมผสานหลักธรรมเข้ากับการปฏิบัติจริง

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการส่งเสริมความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธในอนาคต ผลการวิเคราะห์เสนอว่า การพัฒนาในอนาคตควรมุ่งสู่การเสริมสร้างความยั่งยืนเชิงโครงสร้าง โดยกำหนดยุทธศาสตร์ระยะยาวและระบบติดตามประเมินผลด้านคุณลักษณะพลเมือง ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพครูในการบูรณาการหลักธรรมกับบริบท

สังคมร่วมสมัย การเชื่อมโยงหลักพุทธธรรมกับปัญหาสังคมจริง เช่น สิ่งแวดล้อม ความเหลื่อมล้ำ หรือความขัดแย้งในโลกดิจิทัล จะทำให้เยาวชนสามารถประยุกต์ใช้หลักศีล สมาธิ และปัญญาในการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหามีเหตุผล แนวทางดังกล่าวสะท้อนการขยายกรอบแนวคิดในบทที่ 2 จากระดับแนวคิดเชิงทฤษฎีไปสู่การประยุกต์ใช้ในบริบทสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม และทำให้การพัฒนาความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธมีลักษณะเป็นระบบที่ยั่งยืน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยสามารถอภิปรายเชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ ดังนี้

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 การศึกษาสภาพการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนตามแนวพุทธในโรงเรียนชินโรรสวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร พบว่า โรงเรียนชินโรรสวิทยาลัยมีการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนตามแนวพุทธอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยกำหนดแนวทางการพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม และบูรณาการเข้ากับโครงสร้างการบริหารสถานศึกษา การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 การศึกษากระบวนการและกลไกที่ใช้ในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธ พบว่า กระบวนการและกลไกสำคัญที่ทำให้การส่งเสริมความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ประกอบด้วย การบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับกระบวนการเรียนรู้ การใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการสร้างบรรยากาศทางสังคมภายในโรงเรียน

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 3 การเสนอแนวทางการพัฒนาการส่งเสริมความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธในอนาคต พบว่า การพัฒนาในอนาคตควรมุ่งเน้นการดำเนินงานเชิงระบบและสร้างความยั่งยืน โดยกำหนดยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน มีตัวชี้วัดด้านคุณลักษณะพลเมือง และมีระบบติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพครูให้สามารถบูรณาการหลักพุทธธรรมกับบริบทสังคมร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสม

ประเด็นสำคัญ

การเสนอแนวทางเชิงระบบในงานวิจัยครั้งนี้สะท้อนการขยับจากระดับ “กิจกรรม” ไปสู่ระดับ “โครงสร้าง” อย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยหลากหลายฉบับที่ยืนยันว่าความยั่งยืนทางการศึกษาต้องอาศัยการบูรณาการเชิงนโยบาย การพัฒนาบุคลากร การกำหนด

ตัวชี้วัด และการประเมินผลอย่างเป็นระบบ การส่งเสริมความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธจึงมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นกรอบยุทธศาสตร์ระยะยาวที่สามารถวัดผล ติดตาม และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อันจะนำไปสู่การสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพและมีความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างยั่งยืน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 25 ท่าน ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา 3 ท่าน ครูผู้สอนและครูแนะแนว 12 ท่าน และนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 10 ท่าน พบว่า การส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนตามแนวพุทธในโรงเรียนชิโนรสวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร มีลักษณะเป็นกระบวนการที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับการบริหารจัดการสถานศึกษา การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และกระบวนการเรียนการสอนในชั้นเรียนอย่างชัดเจน

ข้อมูลจากกลุ่มผู้บริหารสะท้อนว่า โรงเรียนกำหนดแนวทางการพัฒนาผู้เรียนบนฐาน “ความรู้คู่คุณธรรม” โดยยึดหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เป็นกรอบในการพัฒนาทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาของเยาวชน ขณะที่กลุ่มครูให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า หลักพรหมวิหาร 4 โดยเฉพาะเมตตาและกรุณา ถูกนำมาใช้ในการดูแลนักเรียนและจัดการพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้บรรยากาศในโรงเรียนเอื้อต่อการเรียนรู้และการอยู่ร่วมกันอย่างเคารพซึ่งกันและกัน ส่วนกลุ่มนักเรียนสะท้อนว่า การเข้าร่วมกิจกรรมสวดมนต์ นั่งสมาธิ ค่ายคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสา และการอภิปรายประเด็นสังคม ทำให้เกิดความตระหนักในหน้าที่ของตนเองต่อโรงเรียนและสังคม และสามารถเชื่อมโยงหลักธรรมกับสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวันได้มากขึ้น

นอกจากนี้ การวิเคราะห์แบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ระหว่างกลุ่มผู้บริหาร ครู และนักเรียน พบความสอดคล้องกันใน 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ (1) การปลูกฝังวินัยและความรับผิดชอบต่อผ่านโครงสร้างและกฎระเบียบของโรงเรียน (2) การจัดกิจกรรมคุณธรรมและกิจกรรมจิตอาสาอย่างต่อเนื่อง และ (3) การบูรณาการหลักพุทธธรรมในระดับวัฒนธรรมองค์กร มิใช่เพียงกิจกรรมเฉพาะครั้ง ทั้งนี้ ข้อมูลจากเอกสารโรงเรียนและการสังเกตการณ์ภาคสนามยังสนับสนุนข้อค้นพบดังกล่าว ทำให้เห็นภาพรวมของการส่งเสริมความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธในลักษณะ “เชิงโครงสร้าง เชิงกระบวนการเชิงพฤติกรรม” อย่างครบถ้วน

อย่างไรก็ตาม การสัมภาษณ์ยังชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาเชิงระบบเพิ่มเติม โดยเฉพาะการกำหนดตัวชี้วัดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธให้มีความชัดเจนและสามารถประเมินผลได้อย่างเป็นรูปธรรม การออกแบบ “เส้นทางการพัฒนาทักษะพลเมือง”

ตามช่วงวัยของผู้เรียน และการเสริมสร้างศักยภาพครูให้สามารถบูรณาการหลักพุทธธรรมกับประเด็นสังคมร่วมสมัย เช่น จริยธรรมในยุคดิจิทัล และการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แม้โรงเรียนจะมีการดำเนินงานที่เข้มแข็งในเชิงกิจกรรมและวัฒนธรรมองค์กร แต่เพื่อให้การส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนตามแนวพุทธมีความยั่งยืนและสามารถถ่ายทอดเป็นรูปแบบเชิงนโยบายที่ชัดเจนได้ในระยะยาว จำเป็นต้องยกระดับจากการดำเนินงานเชิงปฏิบัติไปสู่การพัฒนาเชิงโครงสร้างและการประเมินผลอย่างเป็นระบบต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

การค้นพบองค์ความรู้ใหม่ การศึกษานี้ได้ค้นพบว่า การส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนตามแนวพุทธในบริบทโรงเรียน มิได้เป็นเพียงการบูรณาการเนื้อหาศาสนาเข้ากับการจัดการเรียนการสอน แต่เป็น “กระบวนการพัฒนาเชิงระบบแบบองค์รวม” ที่เชื่อมโยงโครงสร้างองค์กร วัฒนธรรมสถานศึกษา และกระบวนการเรียนรู้เข้าด้วยกันอย่างเป็นเอกภาพ

ประการแรก งานวิจัยได้ค้นพบว่า ความเป็นพลเมืองเชิงพุทธสามารถอธิบายได้ในลักษณะของ “พลเมืองเชิงคุณค่า (Value-based Citizenship)” ซึ่งแตกต่างจากกรอบความเป็นพลเมืองแบบเน้นสิทธิและหน้าที่เพียงอย่างเดียว กล่าวคือ โรงเรียนมิได้มุ่งสร้างพลเมืองที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบเท่านั้น แต่พัฒนาเยาวชนให้มีจิตสำนึกภายในผ่านหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) จนเกิดความรับผิดชอบต่อสังคมจากความเข้าใจภายใน มิใช่เพียงแรงกดดันจากภายนอก นี่จึงเป็นการขยายกรอบแนวคิดความเป็นพลเมืองให้ลึกถึงมิติทางจิตใจและคุณธรรม

ประการที่สอง การศึกษานี้ค้นพบรูปแบบเชิงกระบวนการที่เรียกว่า “โครงสร้างสามชั้นของการพัฒนาพลเมืองเชิงพุทธ” ได้แก่ ระดับนโยบายและอัตลักษณ์องค์กร (การกำหนดแนวคิดความรู้คู่คุณธรรมเป็นแกนกลาง) ระดับกระบวนการเรียนรู้ (การใช้กิจกรรมมีส่วนร่วม การฝึกสติ และกิจกรรมจิตอาสาเป็นกลไก) ระดับผลลัพธ์เชิงพฤติกรรมและจิตสำนึก (การแสดงออกด้านวินัย ความรับผิดชอบต่อสังคม และการมีส่วนร่วมทางสังคม) การค้นพบในลักษณะนี้ทำให้เห็นว่า ความสำเร็จของการส่งเสริมความเป็นพลเมืองมิได้เกิดจากกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง แต่เกิดจากความสอดคล้องกันระหว่างโครงสร้าง วัฒนธรรม และการปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นองค์ความรู้เชิงแบบจำลอง (conceptual model) ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาอื่นได้

ประการที่สาม งานวิจัยได้ค้นพบว่า การใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการดูแลนักเรียนมิได้มีผลเพียงด้านคุณธรรมส่วนบุคคล แต่ทำหน้าที่เป็น “กลไกเชิงความสัมพันธ์” ที่ลดความขัดแย้ง สร้างบรรยากาศการเรียนรู้เชิงบวก และเอื้อต่อการพัฒนาพลเมืองเชิงประชาธิปไตยในระดับโรงเรียน กล่าวคือ พรหมวิหาร 4 ทำหน้าที่เป็นฐานจริยธรรมของวัฒนธรรมประชาธิปไตยระดับจุลภาค (micro-democracy) ซึ่งเป็นมิติที่งานวิจัยก่อนหน้านี้ยังมิได้วิเคราะห์อย่างชัดเจน

ประการที่สี่ งานวิจัยได้ชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเมื่อบูรณาการกับหลักพุทธธรรม จะช่วยเปลี่ยน “ความรู้ทางศาสนา” ให้กลายเป็น “พฤติกรรมพลเมือง” ได้อย่างเป็นรูปธรรม ผ่านกระบวนการสะท้อนคิด (reflection) และการลงมือปฏิบัติจริง (practice) ซึ่งทำให้การพัฒนาความเป็นพลเมืองเกิดขึ้นทั้งในระดับความคิด อารมณ์ และการกระทำ

ประการสุดท้าย การศึกษานี้เสนอกรอบแนวคิดเชิงนโยบายใหม่ว่า การพัฒนาความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธควรออกแบบเป็น “เส้นทางการพัฒนาทักษะพลเมืองตามช่วงวัย” (Citizenship Development Pathway) ที่เชื่อมโยงไตรสิกขากับทักษะการคิดวิเคราะห์ การมีส่วนร่วมทางสังคม และความรับผิดชอบต่อส่วนรวมอย่างเป็นลำดับขั้น ซึ่งเป็นการยกระดับจากแนวคิดเชิงกิจกรรมไปสู่การออกแบบเชิงระบบที่ยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษานี้ คือ การเสนอรูปแบบการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนตามแนวพุทธในลักษณะ “องค์รวม เชิงระบบ ยั่งยืน” ซึ่งเชื่อมโยงมิติคุณธรรม จิตสำนึก และการมีส่วนร่วมทางสังคมเข้าด้วยกันอย่างเป็นรูปธรรม และสามารถใช้เป็นฐานในการพัฒนานโยบายการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ในบริบทสถานศึกษาไทยต่อไปได้อย่างมีนัยสำคัญ

สรุป/ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาและผลการวิจัย พบว่า การส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนตามแนวพุทธในโรงเรียนชินโรสวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร มีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ โดยบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับการบริหารสถานศึกษา การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาเชิงโครงสร้างและเชิงระบบ เพื่อให้การดำเนินงานมีความยั่งยืนและสามารถประเมิณผลได้อย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น **ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้** จากผล

การศึกษาข้อเสนอแนะหลักที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ ได้แก่ 1) ควรกำหนด “กรอบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธ” ให้ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร โดยเชื่อมโยงหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) กับพฤติกรรมพลเมืองที่คาดหวัง เช่น วินัย ความรับผิดชอบ จิตสาธารณะ และการมีส่วนร่วมทางสังคม เพื่อให้การส่งเสริมความเป็นพลเมืองมีความชัดเจนทั้งในเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ นอกจากนี้ ควรจัดทำแผนผังความเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนกับผลลัพธ์ด้านพลเมือง เพื่อให้เห็นภาพรวมของกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ และสามารถติดตามความก้าวหน้าได้อย่างต่อเนื่อง 2) ควรพัฒนากลไกการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมให้เข้มข้นยิ่งขึ้น โดยออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงหลักพุทธธรรมกับประเด็นสังคมร่วมสมัย เช่น จริยธรรมในยุคดิจิทัล ความรับผิดชอบต่อสังคมออนไลน์ และการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม และควรเสริมสร้างศักยภาพครูในการบูรณาการหลักพรหมวิหาร 4 และไตรสิกขาเข้ากับการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครู เพื่อพัฒนานวัตกรรมการสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดความเป็นพลเมืองเชิงพุทธ 3) ควรกำหนดยุทธศาสตร์ระยะยาวด้านการพัฒนาความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธ โดยจัดทำ “เส้นทางการพัฒนาทักษะพลเมืองตามช่วงวัย” (Citizenship Development Pathway) เช่น ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เน้นวินัย การรู้หน้าที่ และความรับผิดชอบต่อส่วนบุคคล ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เน้นการมีส่วนร่วมทางสังคม การคิดวิเคราะห์เชิงจริยธรรม และการเป็นผู้นำเชิงคุณธรรมและควรพัฒนาระบบประเมินผลที่หลากหลาย เช่น การประเมินจากโครงการ พอร์ตโฟลิโอ และพฤติกรรมจริง เพื่อสะท้อนการพัฒนาในมิติ “รู้ คิด ทำ” อย่างเป็นรูปธรรม และสร้างความยั่งยืนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรมีการศึกษาติดตามผลระยะยาว (Longitudinal Study) เพื่อตรวจสอบว่าการส่งเสริมความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธส่งผลต่อพฤติกรรมและจิตสำนึกของเยาวชนเมื่อเข้าสู่ระดับอุดมศึกษาหรือการใช้ชีวิตในสังคมภายนอกอย่างไร 2) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างโรงเรียนที่มีบริบทแตกต่างกัน เช่น โรงเรียนทั่วไป โรงเรียนเอกชน หรือโรงเรียนในกำกับของวัด เพื่อวิเคราะห์ว่าปัจจัยเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมองค์กรมีผลต่อความสำเร็จในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธอย่างไร 3) ควรศึกษาว่าการบูรณาการหลักพุทธธรรมสามารถช่วยพัฒนา “พลเมืองดิจิทัลที่มีจริยธรรม” ได้อย่างไร โดยเฉพาะในบริบทของสื่อสังคมออนไลน์และเทคโนโลยีสารสนเทศ 4) ควรพัฒนารูปแบบเชิงแบบจำลอง (Conceptual Model) ของการ

ส่งเสริมความเป็นพลเมืองตามแนวพุทธที่สามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบในสถานศึกษาอื่น และทดสอบประสิทธิผลของรูปแบบดังกล่าวในบริบทที่หลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

- เจนจิรา แจ้งธรรมมา. (2564). แนวทางการพัฒนาจริยธรรมของเยาวชนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. *วารสารการศึกษาและนวัตกรรมการเรียนรู้*, 1(2), 45-58.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2541). *การพัฒนาที่ยั่งยืน* กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พาณิชย์ ผ่องใส. (2565). *รายงานการประเมินโครงการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน*. กรุงเทพฯ: โรงเรียนชินอรสวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2566). *สภาวะการศึกษาไทยกับการสร้างความ เป็นพลเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- วัชรพล พวงวิระสฤติย์. (2563). *การบริหารจัดการสถานศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและหลักพุทธธรรม*. ใน *วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต*. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). *รายงานผลการสำรวจทักษะและความเข้าใจบทบาทพลเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- Heater, D. (2004). *A history of education for citizenship*. London: Routledge.
- Hoskins, B., & Kerr, D. (2012). *Final form of the indicators on civic and citizenship education*. Ispra: European Commission.
- UNESCO. (2023). *Global citizenship education: Preparing learners for the challenges of the 21st century*. Paris: UNESCO Publishing.